

Vukašin STANOJLOVIĆ, master*

SLUŽBENOST UPOTREBE (USUS) U RIMSKOM I SRPSKOM PRAVU

Pravo upotrebe je lična službenost, koja titulara prava ovlašćuje da stvar koristi u granicama svojih potreba. Shodno klasifikaciji nastaloj u rimskom pravu, ubraja se u servitutes personarum, zajedno sa pravom plodouživanja, besplatnog stanovanja i korišćenja rada tuđeg roba ili životinje. Uobličen u postklasičnom rimskom pravu, uz neznatne izmene, institut je preuzelo srpsko srednjovekovno, a sredinom XIX veka i moderno pravo donošenjem Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srpsko. Servitut poznaje i pozitivno pravo Republike Srbije. Uprkos tome, dileme koje se tiču obima vršenja prava – da li uzuar stiče pravo na plodove i da li je vlastan pravo ustupiti drugom, zadavale su glavobolje i rimskim jurisprudentima i današnjim pravnicima. Na to da ukažemo na problematiku instituta i ponudimo pragmatična rešenja, naveo nas je Odgovor Privrednog apelacionog suda na pitanje nižestepenih sudova o pomenutim kontroverzama.

U radu su primenjeni jezičko, sistemsko i istorijsko tumačenje i istorijski metod.

Ključne reči: *Rimsko pravo. – Građanski zakonik Austrije (ABGB). – Građanski zakonik za Knjaževstvo Srpsko (SGZ). – Lične službenosti. – Pravo upotrebe (usus).*

* Saradnik u nastavi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija, *vukasin.stanojlovic@ius.bg.ac.rs*.

1. UVOD

Upotreba (*usus*) je stvarno pravo korišćenja tuđe stvari, čiji titular (*usuarius*) može upotrebljavati stvar u granicama svojih potreba (*Pravna enciklopedija* 2 1985, 1773; Mousourakis 2012, 170). Prema Marcijanovoj klasifikaciji službenosti (D.8.1.1;¹ potencijalne nedoslednosti Stanojlović 2021, 22–23), spada u *servitutes personarum*, koje su se u rimskom pravu konstituisale legatom, poklonom (*donatio*), u postupku *in iure cessio* (*G. Inst.* 2.30; vidi Katančević 2017, 39–43) ili putem *deductio servitutis* (*G. Inst.* 2.33). Pored prava upotrebe (*usus*), u lične službenosti su u justinijanovom pravu ubrojani plodouživanje (*ususfructus*), pravo stanovanja (*habitatio*) i pravo korišćenja rada tuđeg roba ili životinje (*operae servorum vel animalium*). Vreme njihovog nastanka se ne može sa sigurnošću odrediti, a među romanistima vlada uvreženo mišljenje po kome su pravo upotrebe i pravo plodouživanja nastali u periodu pozne republike (Du Plessis 2020, 169). Uobličen u postklasičnom rimskom pravu, koncept *servitutes personarum*, uz neznatne izmene, preuzeli su brojni pravni sistemi, nastali na ruševinama rimske imperije, te tako i srpsko srednjovekovno i moderno pravo.

2. USUS U SRPSKOM PRAVU

Lične službenosti su dospale u srpsko srednjovekovno pravo posredstvom vizantijskih pravnih² i kanonskih izvora (Novaković 1986, 250–257; Solovjev 1928, 58–68). Uticaj vizantijsko-rimskog prava u nemanjičkoj Srbiji

¹ *Marcianus libro tertio regularum: Servitutes aut personarum sunt, ut usus et usus fructus, aut rerum, ut servitutes rusticorum praediorum et urbanorum.* <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 2. jul 2022.

² Justinijanov *Corpus Iuris Civilis* bio je važeći izvor prava u Vizantiji do dolaska na presto Lava Isavrijanca (685–741), osnivača Isavrijanske ili Sirijske dinastije. Ipak, on je nastavio da bude posredan izvor prava u kasnijim svetovnim i crkvenim zbornicima. U domenu svetovnog prava sledili su mu: Ekloga (*έκλογία*) iz 739. godine i tri nezvanična priručnika prava – Vojni zakonik (*Nomos Stratiotikos*), Pomorski (Rodski) zakonik (*Nomos (Rhodion) Nautikos*) i Zemljoradnički zakonik (*Lex Rustica* ili *Nomos Georgikos*); Prohiron (*Prokcheiros nomos*) iz 879. godine; Epanagoga (*έπαναγωγή*) iz 886. godine i Vasilike (*Vasilike*) iz 892. godine. Posle Vasilika nije izdat nijedan novi zakonik već samo niz sažetih izvoda koji počinju *Epitome Legum* ili *Ecloga Legum* iz 920. godine, a završavaju se Heksabibliom ili „Šestoknjižjem“ (*Hexabiblos*) iz 1345. godine. Najznačajnije kompilacije crkvenog prava bile su: Sintagma (*Syntagma*) ili Fotijev Nomokanon iz 883. godine; Valsamonov *Exegesis canonum* iz 1175. godine i Sintagma (*Syntagma canonum*) Matije Vlastara iz 1335. godine (Ransiman 2020, 62–64).

širio se putem Zakonopravila Svetog Save,³ ali i tzv. Justinijanovog zakona⁴ i skraćene Sintagme Matije Vlastara, koji su uobičajeno pratili Dušanov zakonik (Solovjev 1928, 49–50, 53–58). Ti zbornici sadrže pravila koja se tiču *servitutes praediorum urbanorum*,⁵ dok *servitutes praediorum rusticorum*⁶ i lične službenosti⁷ – pravo upotrebe i pravo plodouživanja, pominju vlastelinske i vladarske povelje. Sa ličnim službenostima susrećemo se uglavnom u darovnim poveljama manastirima i crkvama – u Svetoarhandelovskoj povelji iz 1348. godine vlastelin Nikola Utoličić i njegova majka prilažu manastiru sv. Arhandela baštinsko selo Ljubočevo, pod uslovom da ga „drže“ dok su živi kao svaku baštinu (Solovjev 1928, 115 fn. 5), a kralj Stefan Dušan poklanja manastiru Hilandar crkvu Nikole Mračkog sa njenim zemljama i ujedno ustanovljava pravo „užitka“ starcu Ioanu (Taranovski 1996, 635). Postoje i dva sačuvana pravna spomenika u kojima se pravo nije konstituisalo ugovorom o poklonu. Kralj Milutin je vlastelinki Radoslavi, Melšinoj ženi, poklonio manastir Svetog Georgija i selo Ulitišta, a taj dar su potvrdili kraljevi Stefan Dečanski i Dušan. Međutim, kralj Dušan je, u postupku svojevrzne eksproprijacije (ili revokacije poklona), odlučio da Radoslavino imanje pokloni Hilandaru, a vlastelinki ostavi pravo plodouživanja (Taranovski 1996, 634). Osim toga, ugovorom o kupoprodaji

³ Zakonopravilo Svetog Save, Nomokanon ili Krmčija iz 1219. godine, u najvećoj meri je prevod Fotijevog Nomokanona, kome su pridodate norme iz Justinijanovih Novela (*Novellae*), Novele Aleksija Komnina, Zbornik Jovana Sholastika (*Collectio tripartita*), Mojsijev zakon i Prohiron – u srednjovekovnoj Srbiji poznat i kao „Zakon gradski“. Prohiron u XXXVIII glavi, koja nosi naziv *Περὶ καινοτομιῶν* (*De novis operibus*), govori o različitim vrstama službenosti, a pravila su pomešana sa policijskim propisima o zidanju novih zgrada. Od 64 odredbe, koliko ih sadrži XXXVIII glava Prohirona, Matija Vlastar je u svoju Sintagmu uvrstio samo 18 i načinio kratku glavu K-3 pod istim naslovom – *Περὶ καινοτομιῶν*. Redaktori skraćene Sintagme su glavu o službenostima zadržali u celini bez ikakvih izmena (Solovjev 1926, 127–129; Stojanović 2014, 27; Stanković, Vladetić 2018, 390; Šarkić 2013, 1007).

⁴ Tzv. Justinijanov zakon predstavlja srpsku kompilaciju pravnih pravila preuzetih iz Prohirona, Ekloge i Zemljoradničkog zakona (Stanković, Vladetić 2018, 390).

⁵ Jedna zgrada ne može drugoj zaklanjati vidik na more – *servitus prospectus* (SS. K-2 § 4, ex Proch. 38.5); zabranjeno je puštati dim iz odžaka na susednu zgradu (SS. K-2 § 12, ex Proch. 38.18); zabranjeno je bacanje smeća oko susednog zida – *servitus sterquilini* (SS. K-2 § 14, ex Proc. 38.22); zabranjeno je zatvoriti susedov prozor zidanjem novog objekta (SS. K-2 § 2, ex Proch. 38.4) (Solovjev 1928, 128 fn. 4, 6–8).

⁶ Prizrenska tapija (XIV vek) pominje *servitus itineris ac viae*, a Skopska povelja (1300) *aquaeductus* (Solovjev 1928, 128–129; Taranovski 1996, 638).

⁷ Prvi tragovi ličnih službenosti pominju se u povelji kralja Milutina manastiru Banjska, izdatoj između 1313. i 1318. godine, i tiču se prava udovičkog užitka. U Dušanovom zakoniku pominju se lične službenosti na dva mesta: u slučaju pronije i u slučaju prava uživanja ženinog miraza (Lazić 2000, 34).

od 19. januara 1438. godine, kojim Radoslava Mirković prodaje svoju kuću u Trepči manastiru Svetog Pavla, predviđeno je pravo doživotnog korišćenja jedne sobe za Radoslavu i njenu sestru (Šarkić 2013, 1010).

Drugi, značajniji talas romanizacije prava zapljusnuo je Srbiju donošenjem *Građanskog zakonika za Knjaževstvo Srpsko* 25. marta 1844. godine (SGZ). Zakonik zadržava osnovnu podelu na stvarne (§ 332) i lične (§ 333) službenosti, uz mogućnost odstupanja od te oštre podele (§ 339) (Knežić Popović 1996, 75–76). Sledeći austrijski uzor, tvorac SGZ Jovan Hadžić propisao je pravila kojima se uređuju pravo plodouživanja (§§ 374–383), upotrebe (§§ 372, 373) i besplatnog stanovanja (§§ 384, 385). Živković piše da je pravo upotrebe uređeno kao deminutiv plodouživanja, a da se u SGZ obim ovlašćenja ograničava potrebama imaoaca koje postoje u trenutku nastanka prava. Dodaje da koristi koje ne pripadaju imaoцу prava upotrebe pripadaju vlasniku stvari te da u pogledu prenosivosti upotrebe, iako se čini da ona nije isključena odredbama SGZ, postoji načelan stav da je pravo neprenosivo i da je ustupanje vršenja prava bilo zabranjeno (Živković 2014, 181–194).

Sve do stupanja na snagu Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije⁸, SGZ je bio važeća kodifikacija građanskog prava u Srbiji. Materija stvarnog prava nije bila zakonski uređena u posleratnom periodu od 1946. do 1980. godine, kada je donet savezni Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa.⁹ Iako se na prvi pogled može činiti da je materija stvarnog prava konačno normirana, u oblasti ličnih službenosti situacija se samo zakomplikovala. Naime, u članu 60¹⁰ ZOSPO

⁸ Zakon o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije – Zakon o nevažnosti pravnih propisa, *Sl. list FNRJ* 86 od 25. oktobra 1946, 105 od 27. decembra 1946, 96 od 12. novembra 1947 – obavezno tumačenje. Zakonu je prethodila Odluka AVNOJ-a br. 132 od 3. februara 1945. (Živković 2014, 182 fn. 2).

⁹ Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa – ZOSPO, *Sl. list SFRJ* 6/80 i 36/90, *Sl. list SRJ* 29/96 i *Sl. glasnik RS* 115/2005 – dr. zakon.

¹⁰ Čl. 60 ZOSPO: „Pravo plodouživanja, pravo upotrebe, pravo stanovanja, kao i pravo stvarnog tereta uređuju se zakonom.“ Iako je ZOSPO stupio na snagu 1. septembra 1980. godine, do dana objavljivanja ovog članka nije donet poseban zakon koji bi uređio materiju ličnih službenosti. Pokušaj uređenja ličnih službenosti u Republici Srbiji učinjen je Nacrtom zakonika o svojini i drugim stvarnim pravima iz 2012. godine, kojim je predviđeno i uređeno pravo upotrebe (Deo VI, Glava Đ, čl. 391); zakonik nikada nije stupio na snagu. Pozitivan iskorak učinjen je Nacrtom građanskog zakonika Republike Srbije od 29. maja 2015. godine. Glava III Drugog odeljka, Drugog dela III Knjige nosi naslov „Lična službenost upotrebe“ i u čl. 2007–2013. sadrži norme kojima se uređuje to pravo. Ostaje da se vidi da li će predloženi Nacrt biti usvojen kao važeća kodifikacija građanskog prava Republike Srbije.

nabrojane su lične službenosti, ali je propušteno da budu bliže uređene i to je ostavljeno zakonodavstvima republika i pokrajina SFRJ. Nepostojanje pravnih normi kojima bi se ta materija uredila na jedinstven i celovit način stvara svojevrsan pravni vakuum praćen lutanjem sudske prakse i nedoumicama oko toga koje norme treba primeniti.

Tako su se u novembru 2019. godine pred Odeljenjem za privredne sporove i Odeljenjem za privredne presteupe Privrednog apelacionog suda u Beogradu našla pitanja: „*Koja ovlašćenja ima titular lične službenosti ‘prava upotrebe’? Da li ‘pravo upotrebe’ podrazumeva pravo titulara da samo neposredno iskorišćava predmet lične službenosti, odnosno da li pravo upotrebe sadrži ovlašćenje titulara da predmet lične službenosti izda u zakup drugom licu bez obaveštenja / saglasnosti vlasnika predmeta lične službenosti?*” (Privredni apelacioni sud, Odgovori na pitanja 20. 11. 2019, *Paragraf Lex*). Odgovor¹¹ koji je na njih dat na sednicama oba odeljenja bio je motiv da se u radu ukaže na dileme koje naša sudska praksa ima, a koje su identične ili slične onima koje su imali i rimski jurisprudenti. To su: 1) koja su tačno ovlašćenja imao ca prava upotrebe; 2) da li uzuar ima isključivo pravo korišćenja stvari, bez pribiranja plodova (*uti potest, frui non potest*); 3) da li se vršenje prava upotrebe može ustupiti drugom licu? Osim njih pažnju privlači i pitanje da li je Hadžić u § 372 potpuno transplantirao § 505 *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB) ili SGZ sadrži izvesne razlike u odnosu na svoj uzor?

<https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/NACRT-ZAKONIKA-O-SVOJINI.pdf>, poslednji pristup 2. jul 2022; <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>, poslednji pristup 2. jul 2022.

¹¹ Većina autora polazi od toga da je stvaranje prava normativna delatnost, odnosno da je stvaranje prava jedino moguće donošenjem opštih pravnih akata. Za razliku od zemalja sistema *common law*, kod nas se sudska praksa ne smatra izvorom prava, to jest odluke Vrhovnog kasacionog i Ustavnog suda nemaju karakter precedenta. Osim sudskih odluka, sudovi na posebnim opštim sednicama (svih odeljenja istog suda) ili zajedničkim sednicama (dva ili više sudova) mogu zauzimati načelne stavove i pravna mišljenja. U tom slučaju, mišljenje Vrhovnog kasacionog suda ili Privrednog apelacionog suda javlja se (*de facto*) kao opšti akt tog suda. Treba napomenuti da je uloga sudova značajnija kada se određenom presudom ili mišljenjem popunjava pravna praznina. Iako se takva odluka (mišljenje) ne može smatrati precedentom u našem pravnom sistemu, njen značaj je veliki i na nju će se u velikoj meri ugledati niži sudovi kada rešavaju konkretan spor (Lilić 2000, 77–88).

3. OVLAŠĆENJA IMAOCA PRAVA UPOTREBE

3.1. Pravo na plodove – rimski koncept

Čitajući tekstove rimskih pravnika, stiče se opšti utisak da je pravo upotrebe lična službenost koja titulara prava ovlašćuje da stvar koristi bez ubiranja plodova (Watson 1968, 219). Takav načelan stav iznosi Gaj u komentaru pretorovog edikta, ali i Ulpijan stotinak godina kasnije:

D.7.8.1.1. *Gaius libro septimo ad edictum provinciale: Constituitur etiam nudus usus, id est sine fructu: qui et ipse isdem modis constitui solet, quibus et usus fructus.*¹² [Može se ustanoviti golo pravo upotrebe, bez prava na plodove: ono se uglavnom ustanovljava na isti način kao i plodouživanje.]

D.7.8.2. pr. *Ulpianus libro 17 ad Sabinum: Cui usus relictus est, uti potest, frui non potest.*¹³ [Kome je ostavljeno pravo korišćenja (neke stvari), može da koristi, ali ne i da pribira plodove (od te stvari).]¹⁴

Data definicija ne daje mnogo informacija. Imati pravo korišćenja stvari, bez prava ubiranja plodova previše je štura odrednica koja stvara dileme, prevashodno šta znači *upotrebljavati* stvar i šta se podrazumeva pod zabranom ubiranja plodova. Dilema, koja živi i danas, mučila je klasične rimske pravnike te tako prvi pokušaj određenja obima prava (D.7.8.10.4)¹⁵ pronalazimo kod Avgustovog savremenika Labeona. On razmatra situaciju u

¹² <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 3. jul 2022.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Prevod Polojac, Katančević 2015, 89.

¹⁵ *Ulpianus libro 17 ad Sabinum: Si usus fundi sit relictus, minus utique esse quam fructum longeque nemo dubitat. Sed quid in ea causa sit, videndum. Et Labeo ait habitare eum in fundo posse dominumque prohibitorium illo venire: sed colonum non prohibitorium nec familiam, scilicet eam, quae agri colendi causa illic sit: ceterum si urbanam familiam illo mittat, qua ratione ipse prohibetur, et familiam prohibendam eiusdem rationis est. Idem Labeo ait et cella vinaria et olearia eum solum usurum, dominum vero invito eo non usurum.* [Ako je ostavljeno pravo korišćenja imanja, nema sumnje da je to daleko od prava plodouživanja. Ali hajde da vidimo u čemu se pravo sastoji. Labeon navodi da uzuar ima pravo da živi na imanju i da vlasniku može zabraniti pristup: ali ne i kolonu ili (vlasnikovim) robovima, tj. robovima koji obrađuju zemlju: s druge strane, ako (vlasnik) pošalje kućne robove na imanje, takvim robovima može biti zabranjen pristup kao i vlasniku. Labeon navodi i da uzuar ima isključivo pravo korišćenje prostorija za skladištenje vina i ulja i da ih vlasnik ne sme koristiti bez njegove dozvole.]. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 3. jul 2022.

kojoj je dato pravo korišćenja seoskog imanja i u prvi plan ističe dve osobine prava: 1) da se ne može poistovetiti sa plodouživanjem jer je obim prava uži te 2) normira dejstvo lične službenosti *erga omnes*. Ono se ogleda i u svom pozitivnom aspektu, da ima isključivo pravo korišćenja skladišta za vino i ulje, i u negativnom, da vlasniku imanja može zabraniti pristup. Pomenuta distinkcija, da nije reč o plodouživanju, značajna je za predmet ovog rada, ali je i dalje nedovoljna da se pouzdano može reći šta tačno prilikom vršenja prava uzuar sme, a šta ne.

Naredni pokušaj bližeg određenja obima prava (D.7.8.12.1)¹⁶ navodi Ulpijan koji u delu *Libri ad Sabinum* pominje mišljenja Sabina, Kasija, Nerve, Labeona, Prokula i Juvencija. U tekstu se razmatra situacija u kojoj lice ima pravo upotrebe seoskog imanja i kuće te jurisprudenti navode u čemu se sastoji njegovo pravo. Uzuar može stanovati u kući (*habitatio*), ali i prelaziti preko imanja peške ili kolima (*iter et via*). Može upotrebljavati drva za ogrev, voće, povrće, cveće, vodu, slamu i suvo granje, ali i druge proizvode *sed ad*

¹⁶ *Ulpianus libro 17 ad Sabinum: Praeter habitationem quam habet, cui usus datus est deambulandi quoque et gestandi ius habebit. Sabinus et Cassius et lignis ad usum cottidianum et horto et pomis et holeribus et floribus et aqua usurum, non usque ad compendium, sed ad usum, scilicet non usque ad abusum: idem Nerva, et adicit stramentis et sarmentis etiam usurum, sed neque foliis neque oleo neque frumento neque frugibus usurum. Sed Sabinus et Cassius et Labeo et Proculus hoc amplius etiam ex his quae in fundo nascuntur, quod ad victum sibi suisque sufficiat sumpturum et ex his quae Nerva negavit: iuventius etiam cum convivis et hospitibus posse uti: quae sententia mihi vera videtur: aliquo enim largius cum usuario agendum est pro dignitate eius, cui relictus est usus. Sed utetur his, ut puto, dumtaxat in villa: pomis autem et oleribus et floribus et lignis videndum, utrum eodem loco utatur dumtaxat an etiam in oppidum ei deferri possint: sed melius est accipere et in oppidum deferenda, neque enim grave onus est horum, si abundant in fundo.* [Osım što ima pravo da stanuje, lice kome je dodeljeno pravo korišćenja (seoskog imanja i kuće), ima pravo da prolazi peške i kolima. Sabin i Kasije nam kažu da može koristiti drva za ogrev, za svoje svakodnevne potrebe, i da može imati pravo upotrebe na bašti i uzimati voće, povrće, cveće i vodu; međutim, on to može činiti, ne da bi ostvarivao profit, već samo u skladu sa svojim pravom korišćenja, to jest, ne u punom obimu. Nerva zauzima isti stav, dodajući da može koristiti slamu i suvo granje, ali ne i lišće (latice), maslinovo ulje, žitarice ili plodove drugih biljaka. Međutim, Sabin, Kasije, Labeon i Prokul smatraju da pored toga, može uzeti od onoga što je proizvedeno na imanju onoliko koliko je potrebno za izdržavanje sebe i svoje porodice, uključujući i proizvode za koje Nerva kaže da ne sme uzeti; Juvencije čak kaže da može koristiti te proizvode kada ima goste ili priređuje zabavu. Smatram da je ovo ispravan stav jer, na neki način, prema uzuaru treba postupati velikodušnije, u skladu sa poštovanjem prema osobi kojoj je ostavljeno pravo korišćenja. Međutim, moje mišljenje je da on može pomenute proizvode koristiti samo na imanju. Što se tiče voća, povrća, cveća i ogrevnog drveta, vredi razmisliti da li ih može upotrebljavati samo na imanju ili ih može doneti i u grad; mislim da je bolje dozvoliti mu, jer to nije veliki namet, ako ih imanje daje u izobilju.]. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 3. jul 2022.

usum, scilicet non usque ad abusum. Nerva se tome delimično protivi i smatra da titular nema pravo na lišće (latice), maslinovo ulje, žitarice ili plodove drugih biljaka, verovatno uzimajući u obzir njihovu ekonomsku vrednost. Šta zapravo žele da kažu ti pravници? Analizirajući taj tekst, ali pre svega stavljajući ga u kontekst drugih pravila iz titulusa D.7.8. *De usu et habitatione*, može se zaključiti da je akcenat i dalje na *upotrebi*, a ne na plodovima. Kao što i sam Ulpijan kaže, potvrđujući stavove starijih kolega, uzuar nema pravo na plodove (D.7.8.2. pr), dok pobrojana dobra koja se proizvode na imanju može konzumirati u lične svrhe, samo radi ostvarivanja potpune *upotrebe* seoskog poseda (Kaser 1984, 151). Dobiti na korišćenje seosko gazdinstvo, bez mogućnosti privređivanja i pribiranja plodova sa njega, bilo bi apsurdno i ne bi vodilo ostvarivanju cilja zbog koga je pravo ustanovljeno. Tu nije reč o ovlašćenju imaoca prava službenosti da slobodno raspoláže (Buckland 1921, 272; Ourliac, De Malafosse 1961, 396) plodovima (*ius fruendi*) već o normiranju prava upotrebe – određivanju njegovih granica, koje nadilazi puko, faktičko korišćenje stvari. Upotreba tog ekonomskog dobra, datog određenom licu na korišćenje, može se ostvariti jedino tako što će uzuar moći da stanuje u kući, da dolazi na imanje – peške ili kolima, da proizvodi hranu, da zahvata vodu i da koristi drva za ogrev i kuvanje, kako bi se prehranio i preživeo (Girard 1918, 377; Buckland 1921, 272; Du Plessis 2020, 169). *Ius fruendi*, kao stvarnopravno ovlašćenje, podrazumeva ubiranje *fructus naturales et fructus civiles* i njihovo slobodno raspolaganje, te kod službenosti upotrebe možemo govoriti jedino o „krunjem“ ovlašćenju uzuara da koristi prirodne plodove koje stvar daje radi zadovoljenja ličnih potreba, to jest ostvarenja punog obima stečenog prava – upotrebe konkretne stvari. Takvo objašnjenje se sreće u Pomponijevoj parafrazi jedne Hadrijanove konstitucije:¹⁷

¹⁷ Potvrdu takvog stava pronalazimo i u drugim tekstovima. D.7.8.12. *Ulpianus libro 17 ad Sabinum: 2. Sed si pecoris ei usus relictus est, puta gregis ovilis, ad stercorandum usurum dumtaxat Labeo ait, sed neque lana neque agnis neque lacte usurum: haec enim magis in fructu esse. Hoc amplius etiam modico lacte usurum puto: neque enim tam stricte interpretandae sunt voluntates defunctorum.* [2. Ako je ostavljeno pravo korišćenja stoke, na primer, stada ovaca, Labeon smatra da ih može koristiti samo za potrebe đubrenja i da ne sme uzimati vunu, jagnjad ili mleko, jer su to plodovi. Smatram da može uzimati umerenu količinu mleka; jer volje mrtvih ne treba tumačiti tako strogo (kao što Labeon čini).] 3. *Sed si boum armenti usus relinquatur, omnem usum habebit et ad arandum et ad cetera, ad quae boves apti sunt.* [3. Ako je ostavljeno pravo korišćenja stada goveda, uzuar će imati pravo da ih koristi u celosti, kako za oranje tako i za sve druge poslove za koje je stoka pogodna.]; D.7.8.15. pr. *Paulus libro tertio ad Sabinum: Fundi usu legato licebit usuario et ex penu quod in annum dumtaxat sufficiat capere, licet mediocris praedii eo modo fructus consumantur: quia et domo et servo ita uteretur, ut nihil alii fructuum nomine superesset.* [Ako je zaveštano pravo korišćenja imanja, uzuar može uzimati useve onoliko koliko je potrebno za podmirenje njegovih potreba u toku

D.7.8.22. pr. *Pomponius libro quinto ad Quintum Mucium: Divus Hadrianus, cum quibusdam usus silvae legatus esset, statuit fructum quoque eis legatum videri, quia nisi liceret legatariis caedere silvam et vendere, quemadmodum usufructuariis licet, nihil habituri essent ex eo legato.*¹⁸ [Božanski Hadrijan, u slučaju u kome je zaveštano pravo korišćenja šume, smatrao je da treba dozvoliti i ubiranje plodova, jer, ako se legatarima ne bi dozvolilo da seku i prodaju drva, baš kao što je to dozvoljeno plodouživaocima, oni ne bi imali nikakvu korist od legata.]

3.2. Pravo na plodove – koncept SGZ

Dok se u ABGB službenost upotrebe uređuje u pet članova (§§ 504–508), u SGZ se to čini u dva:

§ 372 *Ko ima prava jednu stvar upotrebiti, onaj može prema svome stanju bez prizrenja na svoje ostalo imanje istom stvari koristiti se po potrebi, koja se uzima od onog vremena, kad je pravo rečeno počelo. No samu stvar takvi ne može izmeniti, niti na drugoga preneti.*¹⁹

naredne godine, ali ne više od toga, iako bi se na taj način iscrpeli svi plodovi sa imanja prosečne veličine, i to po istom principu koji mu omogućava da koristi kuću ili robe na način da ništa od plodova ne ostane drugima.]; D.7.8.14.1. *Ulpianus libro 17 ad Sabinum: Usus fructus an fructus legetur, nihil interest, nam fructui et usus inest, usui fructus deest: et fructus quidem sine usu esse non potest, usus sine fructu potest...* [Bez obzira na to da li je zaveštano plodouživanje ili pravo na plodove, pravo na plodove uključuje pravo korišćenja, ali pravo korišćenja ne uključuje pravo na plodove, i dok ne može postojati pravo na plodove bez prava korišćenja, može postojati pravo korišćenja bez prava na plodove...]. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 3. jul 2022. U Justinijanovom pravu I.2.5.1–4. preuzeta su viđenja klasičnih pravnika uz isticanje jasne razlike da uzuar može koristiti prirodne plodove za ličnu upotrebu, a plodouživalac sve plodove koje stvar daje. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 3. jul 2022.

¹⁸ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 3. jul 2022.

¹⁹ <https://www.overa.rs/gradanski-zakonik-kraljevine-srbije-1844-god-sa-kasnijim-izmenama.html>, poslednji pristup 2. jul 2022.

§ 373 *U ostalom sva druga korist prinadleži gospodaru stvari, koji je dužan sve terete sa stvari skopčane nositi, i istu u dobrom stanju održavati. Samo u koliko bi korist ova manja bila nego teret, mora onaj, koji pravo na upotrebljenje ima, dodati, ili od upotrebljenja prestati.*²⁰

Za temu koja se obrađuje u ovom članku značajno je navesti §§ 505 i 506 austrijskog uzora:

§ 505 *Wer also das Gebrauchsrecht einer Sache hat, der darf, ohne Rücksicht auf sein übriges Vermögen, den seinem Stande, seinem Gewerbe, und seinem Hauswesen angemessenen Nutzen davon ziehen.*²¹ [Ko dakle ima pravo upotrebe tuđe stvari, taj sme, bez obzira na svoju ostalu imovinu, vući od nje koristi, koja se odmerava prema njegovom staležu, zanimanju i domaćoj potrebi.] (Arandelović 1922, 138)

§ 506 *Das Bedürfniß ist nach dem Zeitpuncte der Bewilligung des Gebrauches zu bestimmen. Nachfolgende Veränderungen in dem Stande oder Gewerbe des Berechtigten geben keinen Anspruch auf einen ausgedehnteren Gebrauch.*²² [Potreba se određuje po vremenu odobrenja upotrebe. Docnije promene u staležu ili zanimanju upotrebioca ne daju nikakva prava na prostraniju upotrebu.] (Arandelović 1922, 138)

Prilikom pisanja članova o službenosti prava upotrebe, Hadžić je sublimirao §§ 504–507 ABGB u jedan član SGZ (§ 372), njemu svojstvenom tehnikom, kojom se obilatno koristio i zbog koje je oštro kritikovan (Gams 1996, 17). Srpski zakonodavac koristi konstrukciju „*koristiti se (stvari) po potrebi*“, a austrijski „*Nutzen davon ziehen*“ („*vući od nje [stvari] koristiti*“). Čini se da je Hadžić bliži rimskom poimanju službenosti prava upotrebe nego što je to ABGB. Sintagmom „*koristiti se (stvari) po potrebi*“, srpski zakonodavac, ugledajući se na rimske pravnike, ograničava pravo upotrebe na korišćenje stvari i uslovno ubiranje prirodnih, ali ne i civilnih plodova,

²⁰ *Ibid.*

²¹ <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>, poslednji pristup 2. jul 2022.

²² <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>, poslednji pristup 2. jul 2022.

isključivo radi zadovoljenja ličnih i porodičnih potreba.²³ Držimo da izraz „*koristiti se*“ i eventualne *koristi* koje stvar daje nikako ne mogu obuhvatiti otuđenje dela prirodnih plodova, odnosno da je institut definisan po ugledu na shvatanja klasičnih jurisprudenata. S druge strane, „*vući... koristi... prema... staležu, zanimanju i domaćoj potrebi*“ (*den seinem Stande, seinem Gewerbe, und seinem Hauswesen angemessenen Nutzen davon ziehen*) obuhvatilo bi ubiranje i prirodnih i civilnih plodova koje stvar daje. Prema svemu sudeći, u tom pogledu nema ograničenja daljeg raspolaganja prirodnim plodovima. Dakle, austrijski zakonodavac jasnije i preciznije propisuje da uzuar, osim prava upotrebe, ima pravo ubiranja svih plodova, koje se ne ograničava na ličnu upotrebu, i pravo njihovog daljeg pravnog i faktičkog raspolaganja.

Uporednim i istorijskim tumačenjem § 372 SGZ, srpski pravници su toj normi dali karakter kakav ima njen austrijski uzor.²⁴ Hipoteza da je rešenje u SGZ nastalo po ugledu na rimsko klasično, a ne austrijsko pravo, može se osporavati tvrdnjom da je posredi nespretnost u prevođenju teksta sa nemačkog, u šta malo verujemo, imajući u vidu da je reč o advokatu koji je pravničko znanje sticao u Habzburškoj monarhiji.

3.3. Prenosivost prava upotrebe – kreacionizam ili nepoznavanje prava?

Rigidna rimska koncepcija prema kojoj uzuar nema pravo na ubiranje plodova nije izdržala test vremena te već u rimskom pravu, a i danas, imalac prava upotrebe, osim prava korišćenja stvari, ima ovlašćenje da ubira određenu količinu plodova. Drugo značajno sporno pitanje je da li uzuar može svoje pravo dobroćino ili teretno preneti na drugo lice. Kao i u prvom slučaju, jurisprudenti su decidni:

²³ Upotrebilac ima pravo na plodove u granicama ličnih i porodičnih prilika. Obim potrebe se utvrđuje prema porodičnom stanju u momentu konstituisanja prava. Lazić smatra da je takvo rešenje nepravilno i da bi trebalo dozvoliti povećanje (o smanjenju ne kaže ništa) obima zahvatanja plodova shodno promenama u porodici uzuaru (rođenje ili usvojenje deteta, zaključenje braka itd.), ali ne i usled stvaranja nove porodice (npr. ženidba) (Lazić 2000, 64–65).

²⁴ Danas se pravo upotrebe razlikuje od plodouživanja samo u obimu ovlašćenja i nemogućnosti prenosa vršenja prava na drugo lice; čl. 630 Code Civil; § 1091 BGB. Vid. Rašović 2005, 353–355; Apelacioni sud u Beogradu, Gž 1687/2014 28. 4. 2014, *Paragraf Lex*; Apelacioni sud u Kragujevcu, Gž 1988/2019 3. 12. 2019, *Paragraf Lex*; Apelacioni sud u Novom Sadu, Gž 2987/2016 20. 10. 2016, *Paragraf Lex*; <https://codes.droit.org/PDF/Code%20civil.pdf>; <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf>; poslednji pristup 3. jul 2022.

D.7.8.8. pr. *Ulpianus libro 17 ad Sabinum: Sed neque locabunt seorsum neque concedent habitationem sine se nec vendent usum.*²⁵ [Ko ima pravo korišćenja kuće ne može drugima ustupiti prostorije ili pravo da u njoj žive bez njih; takođe, ne može (pravo upotrebe) dati u zakup.]

D.7.8.11. *Gaius libro secundo rerum cottidianarum sive aureorum: Inque eo fundo hactenus ei morari licet, ut neque domino fundi molestus sit neque his, per quos opera rustica fiunt, impedimento sit: nec ulli alii ius quod habet aut vendere aut locare aut gratis concedere potest.*²⁶ [Uzuar može boraviti na imanju onoliko koliko ne smeta vlasniku zemljišta i onoliko koliko ne smeta onima koji obavljaju poljske radove: on ne može pravo koje ima prodati ili dati u zakup ili besplatno drugom licu.]

D.7.8.12.6. *Ulpianus libro 17 ad Sabinum: Operas autem servi usuarii non locabit neque alii utendo concedet, et ita Labeo: quemadmodum enim concedere alii operas poterit, cum ipse uti debeat?...*²⁷ [Kao što nam Labeon kaže, uzuar ne sme davati u zakup usluge roba na kome ima pravo korišćenja, niti ga ustupiti drugome; jer kako čovek može ustupiti takve usluge drugome, kada se od njega zahteva da ih sam koristi?]

Pravo upotrebe, kao strogo lična službenost, konstituiše se u korist određenog lica i, kao takvo, neprenosivo je i nenasledivo. Rimsko pravilo o neprenosivosti prava upotrebe zadržavaju i ABGB (§ 507) i SGZ (§ 372), iako Hadžić šturo normira pravilo rečima: *No samu stvar takvi ne može izmeniti, niti na drugoga preneti*. Uzevši u obzir kontinuitet rimskog prava, ali i SGZ, nejasno je odakle dilema u domaćoj sudskoj praksi u vezi sa tim da li je pravo upotrebe prenosivo. Da li je reč o konfuziji koja je posledica nepostojanja posleratnih normi, neznanju ili kreacionizmu srpskih sudova?

Na upućeno pitanje privrednih sudova Privrednom apelacionom sudu: *Koja ovlašćenja ima titular lične službenosti „prava upotrebe„? Da li „pravo upotrebe“ podrazumeva pravo titulara da samo neposredno iskorišćava predmet lične službenosti, odnosno da li pravo upotrebe sadrži ovlašćenje titulara da predmet lične službenosti izda u zakup drugom licu bez obaveštenja / saglasnosti vlasnika predmeta lične službenosti?*, Privredni apelacioni sud je

²⁵ <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>, poslednji pristup 3. jul 2022.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

na sednici Odeljenja za privredne sporove održanoj 19. i 20. novembra 2019. godine i na sednici Odeljenja za privredne prestupe održanoj 20. novembra 2019. godine izneo odgovor u kome se, između ostalog, kaže:

Upotrebilac (uzuar) ne može ugovorom preneti na treće lice ni pravo upotrebe u celini, ni vršenje pojedinih ovlašćenja.

Ali, sopstvenik poslužne stvari može, ugovorom sa upotrebiocem ili testamentom, dozvoliti upotrebiocu da zaključi ugovor o zakupu poslužne stvari i da pribira zakupninu radi zadovoljenja ličnih i porodičnih potreba.

Pravna doktrina („Stvarno pravo“, deveto izdanje, izdavač „Nomos“, autora prof. dr Obrena Stankovića i prof. dr Miodraga Orlića, str. 227) upućuje na to da je takvo rešenje sadržano i u drugim modernim zakonicima.²⁸

Usvajanjem Zakona o nevažnosti pravnih propisa, SGZ prestaje da bude važeća kodifikacija građanskog prava u Srbiji. Međutim, u članu 4 tog zakona se predviđa:

Pravna pravila sadržana u zakonima i drugim pravnim propisima pomenutim u čl. 2 ovog zakona, koja u smislu čl. 3 ovog zakona nisu proglašena obaveznim, mogu se po ovom zakonu primenjivati na odnose koji nisu uređeni važećim propisima, i to samo ukoliko nisu u suprotnosti sa Ustavom FNRJ, ustavima narodnih republika, zakonima i ostalim važećim propisima donetim od nadležnih organa nove države, kao i sa načelima ustavnog poretka Federativne Narodne Republike Jugoslavije i njenih republika (stav 1).

Državni organi ne mogu svoja rešenja i druge akte zasnivati neposredno na ovim pravnim pravilima (stav 2).

Kako u posleratnom periodu materija ličnih službenosti nije uređena, SGZ je nastavio da bude važeći pravni propis u toj oblasti.²⁹ Zbog toga čudi to što je Privredni apelacioni sud dao odgovor takve sadržine kada postoje predratne

²⁸ Privredni apelacioni sud, Odgovori na pitanja, 20. 11. 2019, *Paragraf Lex*.

²⁹ Iako se u čl. 3 Zakona o nevažnosti pravnih propisa predviđa: *Prezidijum Narodne skupštine FNRJ može odrediti da se pojedina pravila sadržana u zakonima i drugim pravnim propisima pomenutim u čl. 2 ovog zakona primenjuju, određujući pri tom potrebne izmene i dopune (stav 1); Ovo pravo imaju i prezidijumi narodnih skupština narodnih republika za pravne propise čije donošenje na osnovu Ustava FNRJ spada*

norme koje se imaju primeniti u datom slučaju te se postavlja pitanje zbog čega kao relevantan ne navodi doktrinaran stav o pravilu iz domaćeg već iz drugih pravnih sistema.³⁰ Vođeni tim argumentom, domaći sudovi bi, u slučajevima kada neka materija nije regulisana posleratnim a bila je uređena predratnim pravnim normama, trebalo da primene strana pravna rešenja, a ne domaća predratna, kako je propisano Zakonom o nevažnosti pravnih propisa. Time se znatno narušava pravna sigurnost jer se ne zna koje od različitih uporednih rešenja bi bilo primenjeno. U Odgovoru se ne navodi iz kog stranog pravnog sistema treba preuzeti rešenja i primeniti ih niti se to čini u udžbeniku na koji se u Odgovoru poziva.

Osim toga, takvo rešenje, koje je u suprotnosti sa pravom Republike Srbije, ruši i načela prava upotrebe postavljena još u klasičnom rimskom pravu, koja je definisao Labeon pre dve hiljade godina (D.7.8.10.4), da je pravo upotrebe uže od plodouživanja. Rešenje iz Odgovora uzuaru daje mogućnost da mu vlasnik dozvoli „*ugovoro ... ili testamentom... da pribira zakupninu*“, što odgovara obimu ovlašćenja koji ima plodouživalac, a ne kaže se da bi time sopstvenik stvari uzuaru učinio plodouživaocem. Takav stav suda može se tumačiti kao negiranje samostalne prirode prava upotrebe. Na kraju ostaju pitanja da li se sud stavio u ulogu zakonodavca i da li *curia novit iura*.

4. ZAKLJUČAK

Kada izlažu materiju koja se odnosi na službenost upotrebe, pisci udžbenika rimskog prava na srpsko-hrvatskom govornom području listom navode sledeće: *usus* je lična službenost koja ovlašćuje imaoca prava da stvar upotrebljava i ubira plodove u meri u kojoj je to dovoljno za zadovoljenje ličnih i porodičnih potreba; uzuar nije bio ovlašćen da vršenje prava ustupa

u nadležnost republika (stav 2), sudovi su počeli da popunjavaju pravne praznine direktnom primenom odredaba SGZ, bez posebne odluke Narodne skupštine. Takođe, Lazić piše: „Na osnovu čl. 4 Zakona o nevažnosti sudovi mogu primenjivati 'pravna pravila' iz odredaba: §§ 340, 342, 371–391. Ne mogu se primeniti §§ 392 (osim st. 1), 393 i 938.“ (Lazić 2000, 37; Živković 2014, 184–185; Vodinelić 1996, 400–404; Vrhovni sud Srbije, Rev. 355/2006 8. 7. 2006, *Paragraf Lex*; Apelacioni sud u Beogradu, Gž. 667/10 23. 7. 2010, *Paragraf Lex*; Vrhovni kasacioni sud, Rev. 493/2010 13. 6. 2011, *Paragraf Lex*; Apelacioni sud u Kragujevcu, Gž. 1500/2011 13. 6. 2011, *Paragraf Lex*; Apelacioni sud u Beogradu, Gž. 14797/2010 16. 11. 2011, *Paragraf Lex*; Apelacioni sud u Beogradu, Gž. 5531/17 31. 5. 2018, *Paragraf Lex*)

³⁰ Na mestu u udžbeniku koje je citirano u Odgovoru se kaže: „...zakonicima je propisano da je neprenosivo ne samo pravo upotrebe nego ni njegovo vršenje. Ta odredba, međutim nema imperativni karakter, barem što se tiče vršenja prava upotrebe“ (Stanković, Orlić 2014, 227).

drugome; pravo se gasilo smrću lica ili usled *capitis deminutio*; na sve ostale odnose u vezi sa vršenjem prava shodno su se primenjivala pravila o plodouživanju (vidi Horvat 1980, 161; Stojčević 1985, 175; Milošević 2016, 287–288). Međutim, iza tako šturog određenja uzusa kriju se dinamizam rimskog prava i ista pitanja koja muče pravnike skoro dve hiljade godina kasnije.

Analizirajući tekstove rimskih pravnika sačuvanih u Justinijanovim Digestama dolazimo do zaključka da je uzuar imao pravo upotrebe stvari, bez prava na plodove. Međutim, određena dobra je mogao konzumirati u lične svrhe, radi ostvarivanja potpune upotrebe stvari. Dakle, imalac prava službenosti nije mogao slobodno raspolagati plodovima, te kod uzusa možemo reći da je postojalo „krunje“ ovlašćenje titulara prava da koristi prirodne plodove kako bi podmirio lične i porodične potrebe, to jest ostvario pun obim prava. Osim toga, pravo je bilo neprenosivo *inter vivos et mortis causa*.

Recepcijom instituta u srpsko moderno pravo preuzete su iste dileme i pitanja koja su imali i klasični jurisprudenti. Kako nam se čini, tvorac SGZ nije bio puki prepisivač i prevodilac ABGB već je pitanje ubiranja plodova kod službenosti upotrebe uredio bliže klasičnom rimskom nego austrijskom pravu. Srpski zakonodavac, ugledajući se na rimske pravnike, ograničava pravo upotrebe na korišćenje stvari i predviđa uslovno ubiranje prirodnih, ne i civilnih plodova, isključivo radi potpunog ostvarenja prava, to jest pravilne i potpune upotrebe stvari. *A contrario*, austrijski zakonodavac jasnije i preciznije propisuje da uzuar, osim prava upotrebe, ima pravo ubiranja svih plodova, kvantitativno ograničeno individualnim prilikama uzuaru, pri čemu ga ne ograničava se na ličnu upotrebu i daje mu pravo njihovog daljeg pravnog i faktičkog raspolaganja. Rimsko pravilo o neprenosivosti prava propisano je i u ABGB i u SGZ.

Jasno normirano pravilo da je službenost upotrebe neprenosiva i donekle suprotan stav srpskog suda o tom pitanju naveli su nas da sveobuhvatnije sagledamo taj institut. Privredni apelacioni sud prenebregava postojanje predratnih zakonskih normi i kao argumente za to da je pravo prenosivo navodi doktrinarne stavove i uporednopravnu praksu. Ne samo što je to shvatanje *contra legem* već je i u suprotnosti sa prirodom instituta i njegovom samostalnošću u odnosu na pravo plodouživanja.

LITERATURA

- [1] Arandžević, D. 1922. *Austrijski građanski zakonik* (prevod). Beograd.
- [2] Buckland, W. W. 1921. *A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian*. Cambridge.
- [3] Du Plessis, P. J. 2020. *Borkowski's Textbook on Roman Law*. Oxford.
- [4] Gaius. 2009. *Institutiones* (prevod O. Stanojević). Beograd.
- [5] Girard, P. Fr. 1918. *Manuel élémentaire de droit romain*. Paris.
- [6] Gams, A. 1996. Značaj Srpskog građanskog zakonika za Srbiju u XIX veku. *Sto pedeset godina od donošenja srpskog građanskog zakonika (1844–1994)*, ur. M. Jovičić. Beograd
- [7] Horvat, M. 1980. *Rimsko pravo*. Zagreb.
- [8] Iustinianus. *Digesta*.
- [9] Iustinianus. *Institutiones*.
- [10] Kaser, M. 1984. *Roman private law* (translated by R. Dannenbring). Pretoria.
- [11] Katančević, A. 2017. *Načini sticanja svojine u rimskom pravu*. Beograd.
- [12] Knežić Popović, D. 1996. Udeo izvornog rimskog prava u srpskom građanskom zakoniku. *Sto pedeset godina od donošenja srpskog građanskog zakonika (1844–1994)*, ur. M. Jovičić. Beograd.
- [13] Lazić, M. 2000. *Lične službenosti: ususfructus, usus, habitatio*. Niš.
- [14] Lilić, S. 2000. Sudske odluke i stvaranje prava (sa posebnim osvrtom na stvaranje upravnog prava Evropske unije). *Stvaranje prava. Treći skup Jugoslovenskog udruženja za teoriju, filozofiju i sociologiju prava, Miločer 24–25. septembar 1999*, ur. S. Taboroši. Beograd.
- [15] Milošević, M. 2016. *Rimsko pravo*. Beograd.
- [16] Mousourakis, G. 2012. *Fundamentals of Roman Private Law*. Berlin – Heidelberg.
- [17] Novaković, S. 1986. *Vaskrs države srpske i druge studije. Srednjovekovna Srbija i rimsko pravo*. Beograd.
- [18] Ourliac, P., Jehan de Malafosse. 1961. *Histoire du Droit privé*. Paris.
- [19] *Pravna enciklopedija 2*. 1985. Beograd: Savremena administracija.

- [20] Polojac, M., Andreja Katančević. 2015. *Praktikum za rimsko pravo (I)*. Beograd.
- [21] Ransiman, S. 2020. *Vizantijska civilizacija*. Beograd.
- [22] Rašović, Z. 2005. *Stvarno pravo*. Beograd.
- [23] Solovjev, A. 1928. *Zakonodavstvo Stefana Dušana cara Srba i Grka*. Skoplje.
- [24] Stanković, E., Srđan Vladetić. 79/2018. Univerzalnost pravila rimskog prava vezanih za institut službenosti. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu LVII*.
- [25] Stanković, O., Miodrag Orlić. 2014. *Stvarno pravo*. Beograd.
- [26] Stanojlović, V. 2021. *Habitatio u rimskom i srpskom pravu*. Master rad. Beograd.
- [27] Stojanović, N. 1/2014. O nasleđivanju u Zakonopravilu Svetog Save. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*.
- [28] Stojčević, D. 1985. *Rimsko privatno pravo*. Beograd.
- [29] Taranovski, T. 1996. *Istorija srpskog prava u nemanjičkoj državi*. Beograd.
- [30] Vodinelić, V. 1996. Sto pedeset godina kasnije: šta je još uvek živo u Srpskom građanskom zakoniku? *Sto pedeset godina od donošenja srpskog građanskog zakonika (1844–1994)*, ur. M. Jovičić. Beograd.
- [31] Šarkić, S. 2013. Službenosti u vizantijskom i srpskom srednjovekovnom pravu. *Zbornik radova Vizantološkog instituta L*.
- [32] Watson, A. 1968. *The Law of Property in the Later Roman Republic*. Oxford.
- [33] Živković, M. 2014. Uređenje ličnih službenosti u Srpskom građanskom zakoniku. *Srpski građanski zakonik – 170 godina*, ur. M. Polojac, Z. S. Mirković, M. Đurđević. Beograd.

Vukašin STANOJLOVIĆ, LL. M.

Teaching Fellow, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

THE RIGHT TO USE IN ROMAN AND SERBIAN LAW

Summary

The right to use is a personal servitude, which authorizes the holder to use the property within the limits of their needs. According to the Roman classification, it is personal servitude, together with the right of usufructus, free housing and use of the work of someone else's slave or animal. Formed in post-classical Roman law, with minor changes, the institute was absorbed into Serbian medieval law, and subsequently, in the mid-19th century, into the Civil Code of the Principality of Serbia. Servitude is also recognized in the law of the Republic of Serbia. The dilemmas concerning the scope of rights – whether the holder acquires fruits or can transfer the right to another – gave headaches to both Roman jurists and jurists today. An interpretation by the Commercial Court of Appeal, regarding a question about the abovementioned controversies, posed by a lower court, has highlighted the problems regarding the institute.

Key words: *Roman law. – Austrian Civil Code (ABGB). – Serbian Civil Code (SGZ). – Personal Servitudes. – Right to use (usus).*

Article history:

Received: 1. 10. 2022.

Accepted: 30. 11. 2022.